

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ТАХТАРОВ МИКОЛА ПАВЛОВИЧ

ПРОКУРОР У ПІДГОТОВЧОМУ СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

УДК 343.13

**12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова
експертиза; оперативно-розшукова діяльність»**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Шило Ольга Георгіївна,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Гринюк Володимир Олексійович,
Київський Національний університет імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри правосуддя;

кандидат юридичних наук, професор
Толочко Олександр Миколайович,
Національна академія прокуратура України,
проректор, заслужений юрист України,
державний радник юстиції 3 класу.

Захист відбудеться «30» травня 2019 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано «23» квітня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно до Конституції України прокурор здійснює функцію підтримання публічного обвинувачення в суді (п. 1 ч. 1 ст. 131-1). В кримінальному провадженні звернення до суду з процесуальним актом, який ініціює судові провадження у першій інстанції, належить до виняткової компетенції прокурора. Прийняття рішення про порушення і продовження кримінального переслідування, підтримання обвинувачення в суді є функцією прокурора в усіх системах кримінального судочинства (п. 2 Рекомендації REC (2000)19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя).

Активна ініціативна процесуальна діяльність прокурора у підготовчому судовому провадженні сприяє подальшому руху кримінального провадження (яке здійснюється за загальним порядком) або вирішенню кримінально-правового конфлікту на даному етапі кримінального провадження (яке здійснюється в диференційованому порядку). Це дозволяє констатувати, що від діяльності публічного обвинувача залежить ефективність системи кримінальної юстиції, забезпечення доступу особи до правосуддя, подальший рух кримінального провадження з метою вирішення його завдань, зазначених у ст. 2 КПК. Актуальність проблеми участі прокурора в підготовчому судовому провадженні обумовлена також істотною зміною правового регулювання порядку здійснення провадження на даному етапі у зв'язку з прийняттям КПК 2012 р., диференціацією його процесуальної форми, що безпосередньо впливає на завдання прокурора та особливості його повноважень.

Розгляд проблеми участі прокурора в підготовчому судовому провадженні є неможливим без дослідження наукового спадку, який залишили видатні вчені минулого С.І. Вікторський, В.П. Данєвський, М.В. Духовський, А.Ф. Коні, М.В. Муравйов, В.К. Случевський, І.Я. Фойницький та ін.

Вагомий внесок у наукову розробку проблеми функцій прокурора та його правового статусу на різних етапах кримінального провадження зробили Ю.П. Аленін, С. А. Альперт, М.І. Бажанов, О.А. Банчук, В.В. Долежан, В.І. Галаган, І.В. Гловюк, А.Ю. Гнатюк, В.Г. Гончаренко, В.О. Гринюк, Ю. М. Грошевий, В. С. Зеленецький, І.В. Єна, О.В. Капліна, П.М. Каркач, В.В. Колодчин, М.Й. Курочка, А.В. Лапкін, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко, М.М. Михєєнко, Г.В. Мовчан, М.А.

Погорецький, В.О. Попелюшко, І.В. Рогатюк, Д.Б. Сергеева, Н.В. Сибільова, О.М. Толочко, А.Р. Туманянц, Л.Д. Удалова, В.М. Юрчишин та ін.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень, які тією чи іншою мірою стосуються заявленої проблематики, багато існуючих практико-прикладних та наукових проблем у цій сфері не знайшли свого вирішення. Це зумовило вибір теми дисертації, визначило її основні напрями та спонукало до вирішення наукового завдання, зміст якого полягає у комплексній розробці проблематики участі прокурора в підготовчому судовому провадженні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано згідно із планом наукових досліджень кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та є складовою частиною цільової комплексної програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (номер державної реєстрації 0111U000957). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 21 березня 2014 року (протокол №7).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є отримання нових результатів у вигляді наукових висновків щодо характеристики участі прокурора в підготовчому судовому провадженні, виявлення пов'язаних із цим проблем нормативного регулювання та правозастосування, можливих шляхів їх подолання, встановлення способів удосконалення правового регулювання участі прокурора в підготовчому судовому провадженні в суді першої інстанції та підвищення ефективності його процесуальної діяльності на даному етапі кримінального провадження.

Досягнення поставленої мети передбачає необхідність послідовного вирішення таких дослідницьких завдань:

- охарактеризувати завдання та функціональне призначення діяльності прокурора в підготовчому судовому провадженні;
- встановити зумовленість особливостей статусу прокурора специфікою стадії підготовчого судового провадження;
- охарактеризувати повноваження прокурора в підготовчому судовому провадженні;
- розкрити особливості реалізації повноважень прокурора в диференційованих порядках підготовчого судового провадження;

– виокремити доктринальні та прикладні проблеми здійснення прокурором повноважень у підготовчому судовому провадженні та запропонувати шляхи їх вирішення;

– сформулювати науково обгрунтовані пропозиції, спрямовані на удосконалення нормативної моделі процесуальної діяльності прокурора в підготовчому судовому провадженні.

Об'єктом дослідження виступають кримінальні процесуальні відносини, пов'язані з участю прокурора в підготовчому судовому провадженні.

Предметом дослідження є прокурор у підготовчому судовому провадженні.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження і виконання зумовлених нею завдань використовувався комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, які застосовуються у правовій науці.

Звернення до діалектичного методу забезпечило вивчення розвитку нормативних основ правового статусу прокурора в цілому в кримінальному провадженні та в підготовчому судовому провадженні зокрема. Системно-структурний метод застосовувався при характеристиці повноважень прокурора як засобів вирішення завдань його процесуальної діяльності в підготовчому провадженні. Порівняльно-правовий метод дозволив дослідити нормативні положення, що регулюють процесуальну діяльність прокурора в підготовчому провадженні (аналогах цієї стадії), у законодавстві іноземних держав. Статистичний метод використовувався при узагальненні правозастосовної практики з метою виявлення тенденцій її розвитку. Соціологічний метод використано при проведенні анкетування практичних працівників. Методи моделювання та абстрагування стали в нагоді при опрацюванні науково-теоретичних моделей змін до КПК з метою вдосконалення правової регламентації участі прокурора в підготовчому провадженні. Метод узагальнення надав можливість, базуючись на конкретних прикладах правозастосовної практики, сформулювати науково обгрунтовані висновки та надати рекомендації прикладного характеру. Задля забезпечення об'єктивності та всебічності проведеного дослідження і достовірності отриманих результатів зазначені методи використовувались комплексно.

Теоретичну основу роботи склали наукові праці вітчизняних і зарубіжних правників з теорії права, конституційного права, кримінального права, кримінального процесу та інших галузей юридичної науки.

Нормативно-правову та інформаційну основу дисертації склали: Конституція України; міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; рішення ЄСПЛ; закони й підзаконні нормативно-правові акти України; КПК України 1960 р.; судова практика; законодавство іноземних країн.

Емпіричне підґрунтя дослідження становлять зведені дані анкетування 90 практичних працівників (73 прокурорів, 7 адвокатів, 10 суддів Донецької області), аналіз практики участі прокурора в підготовчому судовому провадженні, а також судових рішень, ухвалених у підготовчому судовому провадженні (понад 240 ухвал та вироків у кримінальних провадженнях на підставі угод, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень), а також рішення ЄСПЛ.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першою в українській кримінальній процесуальній науці кваліфікаційною науково-дослідною працею, присвяченою комплексній розробці проблеми участі прокурора в підготовчому судовому провадженні. До найбільш вагомих результатів, що містять наукову новизну, слід віднести такі.

Уперше:

- обґрунтовано, що диференціація процесуальної форми підготовчого провадження обумовлює особливості правового статусу його учасників, зокрема, прокурора як суб'єкта сторони обвинувачення, який ініціює судові провадження шляхом скерування до суду підсумкового процесуального рішення, що ухвалено в результаті проведеного досудового розслідування;

- доведено, що зміна конституційно-правового регулювання засад судочинства в результаті конституційно-правової реформи потребує істотної зміни кримінального процесуального законодавства України в частині регулювання порядку оскарження під час досудового розслідування рішень слідчого судді та забезпечення їх апеляційного перегляду;

- аргументовано неможливість розгляду під час підготовчого провадження заперечень на ухвали слідчого судді, які не підлягають оскарженню під час досудового розслідування відповідно до ст. 309 КПК, у зв'язку з чим запропоновано виключити з тексту ч. 3 ст. 309 КПК положення відповідного змісту;

- виходячи з нормативного змісту презумпції невинуватості та доступу до правосуддя як засад кримінального провадження, доведено доцільність зміни передбаченого чинним законодавством порядку

ініціювання підготовки досудової доповіді представником органу пробації, яке не повинно здійснюватися за дорученням суду в підготовчому провадженні, як це передбачено чинним законом, а має бути віднесено до компетенції прокурора під час досудового розслідування;

- висловлено позицію, відповідно до якої рішення суду про здійснення спеціального судового провадження має прийматися не в судовому розгляді (як це передбачено КПК), а під час підготовчого судового засідання. З огляду на це, в разі звернення прокурора до суду з обвинувальним актом у кримінальному провадженні, в якому здійснювалося спеціальне досудове розслідування, саме прокурор зобов'язаний у підготовчому судовому засіданні заявити клопотання про здійснення спеціального судового провадження і надати суду матеріали, які підтверджують наявність для застосування такого порядку передбачених законом підстав;

- зроблено висновок про необхідність передбачення серед додатків до обвинувального акта письмового роз'яснення прокурора підозрюваному про можливість, особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження стосовно нього судом присяжних;

- обґрунтовано необхідність нормативного закріплення обов'язку прокурора надати оцінку досудовій доповіді під час судових дебатів.

Удосконалено:

- обґрунтування пропозиції щодо унормування порядку постановлення судом у підготовчому судовому провадженні ухвали про оголошення розшуку обвинуваченого;

- позицію стосовно обов'язкової участі прокурора у підготовчому судовому засіданні незалежно від того, проводиться воно в загальному чи диференційованому порядку;

- аргументацію доцільності прийняття прокурором постанови про продовження досудового розслідування в загальному порядку після відмови суду в затвердженні угоди, а також унормування порядку обчислення строків досудового розслідування при відмові суду в затвердженні угоди.

Набули подальшого розвитку:

- наукові підходи щодо визначення моменту набуття прокурором статусу публічного обвинувача;

- аргументація необхідності унормування строку проведення підготовчого судового провадження;

- теоретико-прикладні розробки щодо повноважень прокурора в підготовчому судовому провадженні на підставі угоди про примирення, а

саме – щодо доведення прокурором неможливості затвердження угоди за наявності підстав вважати її незаконною; розширення підстав апеляційного оскарження прокурором вироку, ухваленого в результаті затвердження угоди про примирення та про визнання винуватості.

На підставі проведеного дослідження запропоновано зміни та доповнення до ч. 4 ст. 291, ч. 1 ст. 314, п. 2 ч. 3 ст. 314, ч. 2 ст. 384, ч. 7 ст. 474 КПК.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації висновки можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – для подальшого опрацювання проблеми участі прокурора у підготовчому судовому провадженні та в цілому в судовому провадженні у першій інстанції; законотворчій діяльності – в процесі розробки і прийняття законів України про внесення змін до КПК України у частині нормативного регулювання участі прокурора в підготовчому провадженні; правозастосовній діяльності – для формулювання методичних рекомендацій практичним працівникам прокуратури; навчальному процесі – при викладанні курсу кримінального процесу та інших навчальних дисциплін, підготовці підручників та навчальних посібників, наукових коментарів тощо.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію виконано на кафедрі кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, обговорено на засіданні кафедри, схвалено нею та рекомендовано до захисту.

Основні результати наукового дослідження були оприлюднені на: Постійно діючому науково-практичному семінарі «Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення» (м. Харків, 21 жовтня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейська традиція в міжнародному праві: реалізація прав людини» (м. Братислава Словачька Республіка, 6 –7 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Права та обов'язки людини у сучасному світі» (м. Одеса, Україна, 10-11 листопада 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії» (м. Харків, 1-2 грудня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 15-16 червня 2018 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Львів, 15-16 червня 2018 р.).

Результати дисертаційної роботи впроваджено в практичну діяльність при наданні методичної допомоги працівникам прокуратури Донецької області (довідка про впровадження від 02.04.2019р.); в навчальну діяльність Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (акт впровадження від 18.03.2019 р.); в законопроектну роботу (довідка народного депутата України № 1075/04/398-нд від 12.04.2019 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації знайшли відображення у 6 наукових статтях (з них 5 у наукових фахових виданнях України та 1 у зарубіжному науковому виданні) і тезах 6 виступів на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура й обсяг дисертації зумовлені предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів і два пункти, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 219 сторінок, з яких основний текст – 183 сторінки, список використаних джерел (219 найменувань) - 25 сторінок, додатки - 11 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується вибір теми дисертації, її актуальність, визначаються мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його методологічне й теоретичне підґрунтя, формулюється наукова новизна роботи, відображується практичне значення одержаних висновків, указується ступінь їх апробації.

Розділ 1. «Теоретико-правові основи участі прокурора в підготовчому судовому провадженні» складається з 3-х підрозділів.

У **підрозділі 1.1. «Сутність та завдання підготовчого судового провадження»** на підставі аналізу генези нормативних основ підготовчого провадження, його чинної нормативної моделі, а також наукових позицій з питання характеристики його правової природи робиться висновок про те, що підготовче судове провадження є відносно самостійною частиною кримінального провадження, з якої починається судове провадження у першій інстанції, яка має власні завдання, специфічне коло учасників і процесуальних засобів діяльності, у якій встановлюються підстави для призначення судового розгляду та його підготовки або врегулювання кримінально-правового конфлікту. При цьому завдання підготовчого судового провадження обумовлюють його функціональне призначення в системі кримінального провадження, яке відрізняється залежно від процесуального рішення, з яким прокурор

звернувся до суду: при надходженні обвинувального акта з додатками, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру ця стадія відіграє підготовчо-організаційне значення по відношенню до наступної стадії кримінального провадження – судового розгляду; при зверненні прокурора з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або з обвинувальним актом разом з угодою призначення цієї стадії полягає у вирішенні питання стосовно врегулювання кримінально-правового конфлікту.

У підрозділі 1.2. «Завдання прокурора як публічного обвинувача в підготовчому судовому провадженні» з'ясовується корелятивний зв'язок завдань підготовчого судового провадження та завдань прокурора на цьому етапі кримінального провадження. Відзначається, що в структурі цілеспрямованості процесуальної діяльності учасників кримінального провадження на етапі підготовчого судового провадження завдання прокурора полягають у сприянні врегулюванню кримінально-правового конфлікту до судового розгляду шляхом ухвалення судом вироку на підставі затвердженої угоди про примирення або визнання винуватості, постановлення ухвали про закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності чи сприянні подальшому руху кримінального провадження в розумні строки і вирішення кримінально-правового конфлікту під час судового розгляду.

У підрозділі 1.3. «Обов'язковість участі прокурора в підготовчому судовому засіданні та принцип незмінюваності прокурора» з урахуванням європейських стандартів (зокрема, Бордоської декларації, прийнятої Консультативною радою європейських суддів (КРЕС) (Висновок № 12(2009)) разом з Консультативною радою європейських прокурорів (КРЕП) (Висновок № 4 (2009))⁸ грудня 2009 р.), здійсненого в роботі компаративного аналізу та на підставі дослідження правозастосовної практики зроблено висновок про те, що запроваджений вперше в національному законодавстві України принцип незмінюваності прокурора має істотне позитивне значення для забезпечення ефективності діяльності публічного обвинувача і вирішення завдань кримінального провадження. При дослідженні практики дотримання цього принципу констатується застосування в переважній більшості кримінальних проваджень такої організаційно-правової форми підтримання публічного обвинувачення, як створення групи прокурорів (94 % респондентів прокурорів підтримують цю позицію), що в окремих випадках зумовлено не стільки складністю провадження, скільки причинами, що знаходяться в

площині організації роботи прокуратури, значного навантаження процесуальних керівників.

Розділ 2. «Участь прокурора в підготовчому судовому провадженні» складається із 2-х підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Підготовка прокурора до підготовчого судового засідання» відзначається, що серед чинників, які безпосередньо впливають на ефективність процесуальної діяльності прокурора в підготовчому судовому провадженні, особливе значення набуває його підготовка до судового засідання, що включає низку аспектів, як то: систематизацію матеріалів досудового розслідування, підготовку та складання клопотань тощо. Зокрема, під час підготовки до підготовчого судового засідання прокурор складає вмотивоване письмове клопотання про продовження запобіжного заходу, якщо він вважає, що для цього є достатні підстави. З цією метою прокурор зобов'язаний навести ризики, які обґрунтовують необхідність продовження запобіжного заходу. При цьому він має враховувати практику ЄСПЛ, відповідно до якої обґрунтування клопотання про застосування запобіжного заходу та продовження його строку не співпадають; продовження строку запобіжного заходу має обґрунтовуватися новими обставинами, що обумовлюють необхідність подальшого обмеження конституційних прав і свобод людини в такий спосіб (рішення ЄСПЛ у справі «Вітрук проти України», «Геращенко проти України» тощо). З метою забезпечення прокурором права обвинуваченого на захист під час підготовчого провадження має бути дотримана вимога ч. 2 ст. 184 КПК стосовно надання копії клопотання не пізніше ніж за три години до початку його розгляду. В роботі звертається увага на невідповідність вимоги ч. 3 ст. 184 КПК щодо додатків до клопотання прокурора про застосування запобіжного заходу імперативній вимозі закону щодо заборони надання суду в підготовчому провадженні будь-яких інших документів, крім обвинувального акта з додатками.

Підрозділ 2.2. «Повноваження прокурора в підготовчому судовому засіданні» містить аналіз повноважень прокурора, реалізація яких дозволяє вирішити його завдання на даному етапі кримінального провадження (висловлювати думку з усіх питань, які вирішуються судом на стадії підготовчого провадження; заявляти клопотання; доводити наявність підстав для обрання, зміни, скасування чи продовження строку заходів забезпечення кримінального провадження; заявляти відводи тощо).

Відзначається, що у випадку встановлення порушень вимог КПК щодо форми та змісту обвинувального акту прокурор повинен самостійно ініціювати його повернення судом, що з урахуванням відсутності в законі можливості його відкликання здійснюється шляхом заяви прокурором відповідного вмотивованого клопотання (90 % респондентів підтримують цю позицію). При дослідженні питання закриття кримінального провадження в підготовчому судовому засіданні зазначається неможливість прокурора відмовитись від підтримання публічного обвинувачення на даному етапі, з огляду на що обґрунтовується необхідність внесення змін до п. 2 ч.3 ст. 314 КПК. Наводяться аргументи на користь зміни передбаченого законом порядку ініціювання підготовки досудової доповіді і віднесення його до повноважень прокурора, яке він має реалізувати наприкінці досудового розслідування (перед виконанням вимог ст. 290 КПК).

Розділ 3. «Особливості участі прокурора в диференційованих порядках підготовчого судового провадження» складається із 3-х підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Участь прокурора в підготовчому судовому провадженні на підставі угод» відзначається, що завдання прокурора полягає у сприянні вирішенню судом кримінально-правового конфлікту, доведенні наявності належних матеріально-правових та процесуальних підстав для прийняття судового рішення. Обстоюється висновок про те, що участь прокурора в підготовчому судовому провадженні на підставі угоди має бути обов'язковою. Ця вимога стосується також і кримінальних проваджень на підставі угоди про примирення, в яких прокурор не є стороною угоди, проте він затверджує обвинувальний акт та має право апеляційного оскарження вироку суду, що зумовлює необхідність його участі в підготовчому судовому засіданні. Передбачені законом процесуальні засоби перевірки судом у підготовчому провадженні відповідності угоди вимогам закону визнано недостатніми, з огляду на що підтримується висловлена в науці позиція щодо доцільності надання суду повноважень щодо проведення допиту обвинуваченого, потерпілого, дослідження документів тощо. Звертається увага на відсутність в КПК порядку продовження досудового розслідування у випадку відмови суду в затвердженні угоди та направлення обвинувального акта прокурору; пропонуються зміни до ч. 7 ст. 474 КПК.

Визнається такою, що не відповідає вимогам закону, практика відновлення досудового розслідування у випадку відмови суду в затвердженні угоди та направлення обвинувального акта прокурору для

проведення досудового розслідування в загальному порядку, оскільки відновлення досудового розслідування відповідно до КПК здійснюється лише у випадку його зупинення. Така практика є наслідком відсутності в КПК порядку продовження досудового розслідування в цих кримінальних провадженнях. Враховуючи, що на момент направлення до суду обвинувального акта з угодою досудове розслідування є закінченим, продовження його після повернення обвинувального акта має здійснюватися в межах строку, встановленого прокурором.

У підрозділі 3.2. «Участь прокурора в підготовчому судовому засіданні при розгляді клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності» досліджено процесуальний порядок та специфіку повноважень прокурора в підготовчому провадженні при зверненні його до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Зазначається, що обґрунтування клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності має комплексний характер і включає дві компоненти – докази, які підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення, а також обставини, які свідчать, що особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності та наявна відповідна правова підстава. Оцінка судом обґрунтованості клопотання прокурора передбачає необхідність дослідження доказів, що для процесуальної форми підготовчого провадження є непритаманним. У роботі аналізуються наукові позиції з питання удосконалення порядку розгляду вказаного клопотання прокурора та обстоюється висновок про доцільність розширення повноважень суду з метою здійснення оцінки обґрунтованості клопотання прокурора та недоцільності перенесення вирішення даного питання в наступну стадію судового провадження – судовий розгляд (як це пропонується в науковій літературі). Адже з огляду на існуючу на сьогоднішній день диференціацію процесуальної форми підготовчого судового провадження і втрату ним функціонального призначення в системі кримінального провадження як винятково проміжної стадії, що має контрольні та підготовчі завдання, вирішення питання звільнення особи від кримінальної відповідальності є цілком прийнятним.

Підрозділ 3.3. «Особливості участі прокурора в підготовчому провадженні в суді присяжних» присвячено дослідженню низки проблемних питань, зокрема, аргументована необхідність включення до переліку додатків до обвинувального акта письмового роз'яснення прокурора права обвинуваченого на розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних. Така пропозиція зумовлена значенням

виконання прокурором цього процесуального обов'язку як елемента механізму забезпечення права кожного на справедливий суд.

Практика розгляду кримінального провадження судом присяжних свідчить про наявність випадків неодноразової зміни обвинуваченим позиції щодо розгляду його справи судом присяжних. У зв'язку з цим у роботі визнається за доцільне нормативно врегулювати цю процесуальну ситуацію і встановити, що клопотання обвинуваченого про відмову від суду присяжних, заявлене після призначення розгляду справи судом присяжних, не повинно мати правових наслідків, що полягають у поверненні до складу суду у кількості трьох суддів. В такому випадку прокурор має висловити суду думку про заперечення можливості подальшого розгляду кримінального провадження судом у складі трьох суддів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає в отриманні нових результатів у вигляді наукових висновків щодо характеристики участі прокурора в підготовчому судовому провадженні, виявленні проблем правозастосування на даному етапі кримінального провадження, можливих шляхів їх подолання, встановленні способів удосконалення нормативної моделі участі прокурора в підготовчому судовому провадженні. Проведене дослідження дає можливість сформулювати наступні висновки та пропозиції.

1. Будучи обов'язковим учасником підготовчого судового засідання, прокурор спрямовує свою процесуальну діяльність на сприяння суду у врегулюванні кримінально-правового конфлікту до судового розгляду шляхом ухвалення судом вироку на підставі затвердженої угоди про примирення або визнання винуватості, постановлення ухвали про закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності чи сприяння подальшому руху кримінального провадження у розумні строки і вирішення кримінально-правового конфлікту під час судового розгляду.

Завдання прокурора в підготовчому судовому провадженні визначають конкретний напрям його процесуальної діяльності на даному етапі кримінального провадження, що складає зміст його процесуальної функції з підтримання публічного обвинувачення. Початковим моментом цієї функції прокурора є його звернення до суду з обвинувальним актом,

клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. З цього моменту прокурор набуває статус публічного обвинувача. Процесуальна активність обвинувача, який звертається до суду з кримінальним позовом, диспозитивність у розпорядженні ним обвинуваченням дозволяють констатувати відповідність кримінального процесу ознакам публічно-позовного.

Однією із концептуальних новел КПК 2012 р. визнається впровадження принципу незмінюваності прокурора. Його значення є поліаспектним: - незмінюваність прокурора забезпечує участь в судовому провадженні у першій інстанції публічного обвинувача, який детально обізнаний щодо обставин кримінального правопорушення та доказів, зібраних під час досудового розслідування; участь в суді першої інстанції публічного обвинувача, який безпосередньо здійснював керівництво досудовим розслідуванням, забезпечує реалізацію його процесуально-посадової активності, відповідальність за ефективність системи кримінальної юстиції; цей принцип забезпечує цілісність предмету відання прокурора.

2. Процесуальна діяльність прокурора в підготовчому судовому провадженні, будучи складовою функції підтримання публічного обвинувачення, реалізується шляхом здійснення ним повноважень, спрямованих на вирішення завдань цієї стадії кримінального судочинства. При цьому диференціація процесуальної форми підготовчого судового провадження визначає особливості повноважень прокурора. Зокрема, при здійсненні підготовчого провадження в загальному порядку до повноважень прокурора належить заявлення відводу, клопотань, висловлювання думки, доведення наявності підстав для обрання, зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження тощо. При здійсненні підготовчого провадження в особливому (диференційованому) порядку у прокурора з'являються специфічні повноваження, спрямовані на вирішення завдань, зумовлених скерованим ним до суду процесуальним рішенням – обвинувальним актом разом з угодою, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

3. Для реалізації функції підтримання публічного обвинувачення в підготовчому судовому провадженні прокурор зобов'язаний бути процесуально активним і використовувати всі процесуальні повноваження, надані йому КПК. Процесуальна активність прокурора є чинником, що робить його діяльність ефективною, сприяє швидкому,

повному та неупередженому вирішенню питань, які складають предмет розгляду в підготовчому судовому засіданні.

З метою підготовки прокурора до участі в підготовчому судовому засіданні пропонується здійснювати систематизацію матеріалів досудового розслідування на дві окремі групи (том, томи): перша - матеріали досудового розслідування, що містять докази в обґрунтування винуватості особи, які прокурор має намір використовувати під час підтримання публічного обвинувачення в судовому розгляді (протоколи слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, ухвали слідчого судді, на підставі яких отримано дозволи на їх проведення, висновки експертів тощо); друга – інші матеріали, що мають значення саме для підготовчого судового провадження, зокрема, ухвали суду щодо обрання запобіжного заходу, постанови про призначення групи прокурорів, групи слідчих, протоколи про надання доступу обвинуваченому та його захиснику до матеріалів досудового розслідування тощо.

4. Повноваження прокурора в окремих диференційованих порядках підготовчого судового провадження характеризуються специфікою, що зумовлено необхідністю вирішення завдань в цій стадії кримінального провадження. Зокрема, в кримінальному провадженні на підставі угод прокурор доводить суду відповідність угоди про визнання винуватості вимогам закону, заявляє клопотання про продовження досудового розслідування чи судового провадження в загальному порядку (у випадку відмови суду в затвердженні угоди), оскаржує вирок суду на підставі угоди тощо; при зверненні до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності прокурор доводить суду наявність обставин, якими обґрунтовується клопотання, адже його обґрунтування має комплексний характер і включає дві компоненти - докази, які підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення, а також обставини, які свідчать, що особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності та наявна відповідна правова підстава для прийняття судом відповідного рішення.

Аргументовано, що рішення суду про здійснення спеціального судового провадження має прийматися не в судовому розгляді (як це передбачено КПК), а під час підготовчого судового засідання, оскільки підготовче провадження є початковим етапом судового провадження у першій інстанції, у зв'язку з чим логічним є прийняття рішення про застосування диференційованого порядку судового провадження на даному його етапі. З огляду на це, в разі звернення прокурора до суду з

обвинувальним актом у кримінальному провадженні, в якому здійснювалося спеціальне досудове розслідування, саме прокурор зобов'язаний у підготовчому судовому засіданні заявити клопотання про здійснення спеціального судового провадження і надати суду матеріали, які підтверджують наявність для застосування такого порядку передбачених законом підстав. Розглянувши клопотання та перевіrivши додані до нього матеріали, суд має постановити ухвалу про здійснення спеціального судового провадження. З урахуванням наведеного пропонується унормувати цей порядок у ст. 314 КПК, вилучивши аналогічні положення із ч. 3 ст. 323 КПК.

5. В ході дослідження виокремлено низку доктринальних та прикладних проблем участі прокурора в підготовчому судовому провадженні та запропоновано шляхи їх вирішення, зокрема, піддано критичній оцінці недотримання принципу незмінюваності прокурора, відновлення досудового розслідування після повернення обвинувального акта прокурору, надання судом вказівок стосовно проведення конкретних слідчих (розшукових) дій або виконання інших процесуальних рішень; констатовано необхідність розширення права прокурора на апеляційне оскарження вироку, ухваленого на підставі угоди про примирення тощо.

6. Проведеним дослідженням встановлено недосконалість нормативного регулювання процесуальної діяльності прокурора у підготовчому судовому провадженні. Зважаючи на це, сформульовано низку пропозицій, зокрема: - з огляду на неможливість відмови прокурора від обвинувачення в підготовчому судовому засіданні, пропонується внести зміни до п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК, передбачивши можливість закриття судом кримінального провадження у випадку встановлення підстав, передбачених п. 4-8, 10 ч. 1 або п. 1,3 ч. 2 ст. 284 КПК; - з урахуванням практики розгляду кримінальних проваджень на підставі угод, наявності судових помилок при прийнятті рішень про відмову в затвердженні угоди обґрунтовується доцільність надання права на оскарження ухвали про відмову в затвердженні угоди про визнання винуватості або угоди про примирення, у зв'язку з чим пропонується доповнити ст. 474 КПК новою частиною наступного змісту: «Ухвала про відмову в затвердженні угоди може бути оскаржена у порядку, передбаченому цим Кодексом» (86 % респондентів підтримують цю позицію); - серед додатків до обвинувального акту пропонується передбачити письмове роз'яснення прокурора підозрюваному про можливість, особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження стосовно нього судом присяжних, у зв'язку з чим змінити редакцію ч. 4 ст. 291 КПК, додавши до неї пункт 6

відповідного змісту; - пропонується внести зміни до ч. 7 ст. 474 КПК, доповнивши її реченням наступного змісту: «Після відмови суду у затвердженні угоди та повернення кримінального провадження прокурору для продовження досудового розслідування прокурор виносить постанову про продовження досудового розслідування у загальному порядку та направляє матеріали досудового розслідування органу досудового розслідування»; - пропонується доповнити частину 2 ст. 384 КПК абзацом другим, у якому передбачити положення, відповідно до якого обвинувачений має право відмовитися від заявленого клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних до прийняття судом у підготовчому судовому засіданні рішення про призначення судового розгляду судом присяжних. Відмова обвинуваченого від клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних після прийняття судом рішення про призначення судового розгляду судом присяжних не приймається.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дисертації:

1. Тахтаров М.П. Юридична сутність підготовчого провадження у кримінальному процесі України. «Национальный юридический журнал: теория и практика.» О.О.О. Научно-практическое правовое издание. №3(19) 2016. С.198-202.
2. Тахтаров М.П. Проблемні питання підтримання прокурором державного обвинувачення на стадії підготовчого провадження. Visegrad Journal on Human Right. Oct, 2016. № 4/1, 2016. – С.199-204.
3. Тахтаров М.П. Участь прокурора в спрощеному провадженні щодо кримінальних проступків. Науковий журнал «Приватне та публічне право»- №4, 2017. С. 134-138.
4. Тахтаров М.П. Поліваріативність як ознака підготовчого провадження у кримінальному процесі України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 47, Том 3, 2017.С.120-124.
5. Тахтаров М.П. Особливості апеляційного оскарження вироків суду на підставі угод прокурором. Право та державне управління. Збірник наукових праць - №4(29), Том 1, 2017. С.179-185.
6. Тахтаров М.П. Проблема обов'язкової участі прокурорів у підготовчому провадженні у кримінальному процесі. Науковий збірник

«Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції», 2018. Випуск 1. С. 227-231.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

1. Тахтаров М.П. Втілення принципу процесуальної економії у кримінальних провадженнях щодо затвердження угод про визнання винуватості. Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого наук.-практ.семінару (м. Харків, 21 жовтня 2016 р.)/ редкол.: В.В. Федосєєв(голов.ред.), М.В. Членов та ін. Х.: Право. Вип. 8, 2016. С.82-85.

2. Тахтаров М.П. Еволюція юридичної сутності підготовчого провадження у кримінальному процесі України. *Europaska tradicia v medzinarodnom prave: uplatnovanie ludsych prav*, 6-7 maj 2016, Bratislava, С.249-251.

3. Тахтаров М.П. Проблеми втілення спрощеного провадження щодо кримінальних проступків та шляхи їх розв'язання. «Права та обов'язки людини у сучасному світі»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 10-11 листопада 2017 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С.138-140.

4. Тахтаров М.П. Деякі проблеми апеляційного оскарження прокурором вироків суду на підставі угод та шляхи їх вирішення. Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії: Міжнародна науково - практична конференція, м. Харків, 1-2 грудня 2017 р. Х.: Східноєвропейська наукова юридична організація. Ч.2. 2017.С.100-103.

5. Тахтаров М.П. Проблема обов'язкової участі прокурорів у підготовчому провадженні у кримінальному процесі. Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків.15-16 червня 2018 року). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів, 2018. С.52-55.

6. Тахтаров М.П. Завдання підготовчого провадження у сучасному кримінальному процесі України. Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15-16 червня 2018 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018, С.116-118.

АНОТАЦІЯ

Тахтаров М.П. Прокурор у підготовчому судовому провадженні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2019.

У дисертації комплексно досліджено проблему участі прокурора в підготовчому судовому провадженні. З'ясовано завдання прокурора на даному етапі кримінального провадження, охарактеризовано його повноваження в загальному та диференційованих порядках підготовчого провадження.

На підставі аналізу чинної нормативної моделі участі прокурора в підготовчому провадженні, доктринальних підходів до характеристики його правового статусу, правозастосовної практики обґрунтовано низку пропозицій, спрямованих на удосконалення нормативного регулювання його процесуальної діяльності.

Ключові слова: прокурор; підготовче судове провадження; підготовче засідання; публічне обвинувачення; завдання прокурора; повноваження прокурора.

АННОТАЦИЯ

Тахтаров М.П. Прокурор в подготовительном судебном производстве. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2019.

В диссертации комплексно исследована проблема участия прокурора в подготовительном судебном производстве. С этой целью проанализированы сущность и задачи подготовительного производства, установлена обусловленность особенностей правового статуса прокурора спецификой стадии подготовительного производства. Отмечается, что дифференциация процессуальной формы подготовительного производства позволяет суду разрешить уголовно-правовой конфликт на

данном этапе, не назначая судебное разбирательство (при условии направления прокурором в суд обвинительного акта со сделкой о признании вины либо о примирении, а также ходатайства об освобождении лица от уголовной ответственности), либо, установив наличие оснований для проведения судебного разбирательства, осуществить подготовительные к нему действия и принять решение о назначении судебного разбирательства.

Являясь обязательным участником подготовительного судебного заседания, прокурор направляет свою процессуальную деятельность на содействие суду в урегулировании уголовно-правового конфликта до судебного разбирательства путем постановления приговора на основании утвержденной сделки о примирении либо о признании вины, вынесения определения о прекращении уголовного производства с освобождением лица от уголовной ответственности либо в дальнейшем движении уголовного производства в разумные сроки и разрешение уголовно-правового конфликта в судебном разбирательстве. В контексте исследования задач прокурора на данном этапе уголовного производства отмечается важное значение принципа несменяемости прокурора, анализируется практика поддержания прокурором публичного обвинения с точки зрения его соблюдения.

Полномочия прокурора исследуются применительно к общему и дифференцированному порядку подготовительного судебного производства (в уголовном производстве на основании сделки о признании вины и о примирении; при проведении специального судебного производства; при рассмотрении ходатайства об освобождении лица от уголовной ответственности; в производстве в суде присяжных). На основании изучения действующей нормативной модели подготовительного производства, доктринальных подходов к характеристике правового статуса прокурора на данном этапе уголовного производства, а также правоприменительной практики формулируется ряд предложений, направленных на усовершенствование действующего уголовного процессуального законодательства Украины в этом сегменте правового регулирования, оптимизацию процессуальной деятельности прокурора как публичного обвинителя.

Ключевые слова: прокурор; подготовительное судебное производство; подготовительное заседание; публичное обвинение; задачи прокурора; полномочия прокурора.

SUMMARY

Takhtarov M. P. Prosecutor in Pretrial Proceedings. - Qualifying scientific work as a manuscript.

Law Ph.D. thesis, course code 12.00.09 «Criminal procedure and criminalistics, forensic examination, law enforcement intelligence operations». - Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kharkiv City, 2019.

The doctoral thesis investigates participation of the prosecutor in pretrial proceedings. It also designates the task of the prosecutor at this stage of criminal proceedings and describes his general and specific powers in the pretrial proceedings.

Based on the analysis of the current normative model of prosecutor 's participation in the pretrial proceedings, doctrinal approaches to the characterization of his legal status, law enforcement practice, the work provides and substantiates a number of proposals aimed at improving the normative regulation of the prosecutor's procedural activities.

Key words: prosecutor; pretrial proceedings; pretrial session; public prosecution; task of the prosecutor; powers of the prosecutor.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент С.В. Давиденко

Підписано до друку 05.04.2019 р. Формат 60х90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 19-04/19

«ФОП Напольська А.В.»
Виписка з ЄДР ЮО та ФОП № 24800000000152491
від 01.10.2013 р.
м. Харків вул. Я.Мудрого (був. Петровського), 34
т.: 700-42-81